

Játék – Színház – Nevelés

NYITOTT KÖR

Nem tudhatom pontosan, hogy akik olvassák ezt a cikket drámával, színházzal, színjátszással, vagy más-sal foglalkoznak; vettek-e részt színházi nevelési előadáson (TIE) vagy drámaórán; esetleg ismerik-e va-lamelyik foglalkozásunkat vagy minket... Ezért megpróbálom átfogó módon bemutatni a Nyitott Kör Színházi Nevelési Társulatot¹.

A következőkben társulatunk szakmai munkája és fejlődési útja olvasható – annak állomásaival és szaka-szaival.

„Az örök Antigoné” – azaz a *Kötéltánc* története

Mindannyian a színház és a színjátszás felől érkezünk. Személyenként különböző okok, de közös cél ho-zott össze minket: egy színházi nevelési előadás létrehozása és játszása iránti vágy.

2005 őszén határoztuk el, hogy színházi tapasztalatok és drámapedagógiai ismeretek birtokában a színhá-zi nevelés felé fordulunk. Ehhez az Antigoné-történetet választottuk. A feladat és a helyzet nehézségét jelzi, hogy 2007 tavaszán tartottuk meg az első foglalkozásokat. Ez az első változat egy többtanáros drá-maóra volt: a diákok a thébai polgárok szerepében azt vizsgálhatták, hogy az érzések/érmek vagy az érdekek dominálnak-e a döntéseinkben. A történet továbbra is foglalkoztatott minket, és 2007 őszén Ha-rangi Mária rendezésében elkészült az első színházi nevelési foglalkozásunk. A tragédia első felét jelení-tettük meg a jelenkorba helyezve. A lázadást, az igazságtalanság elleni lehetséges fellépést vizsgáltuk. Mivel az októberi tüntetések mindenkiben erősen éltek, ezért meglehetősen furcsa helyzetek alakultak ki: miközben Kreón elrendelte Antigoné kivégzését, a diákok által megjelenített tömeg Gyurcsány távozását kívánta...

2008 elején végre sikerült egy pályázaton támogatást nyerni. Ez megteremtette annak a lehetőségét, hogy a színházhoz díszletben, jelmezben, kellékben (is) gondolkodjunk. Mivel rendezőnk nem tudta vállalni a felújítást, ezért 2008 tavaszán felkértük Hajós Zsuzsát, hogy rendezze újra a színházat és segítsen egy „új típusú TIE” foglalkozás létrehozásában. Májusban bemutattuk az új változatot és kisebb-nagyobb változ-tásokkal tízennégyszer játszottuk év végéig. Ekkor kapta a program a *Kötéltánc* címet a központi tárgy után, amely mind a színházban, mind a foglalkozásban fontos szerepet kapott. Ezen a kötélen keresztül a hatalom fogalmát vizsgáltuk.

2009 januárjában több szereplő cseréje után újabb változtatáson ment át a program: Szeszák Szilvia vette kezébe a rendezést, és néhány jelenetet újrarendezett vagy kihagyott. Ennek a közös munkának az ered-ményeként a program indítása alapjaiban változott meg: egy székfoglaló játékkal kezdtünk, ami „átfor-dul” színházba. Sikerült megoldanunk, hogy míg az egyik pillanatban egy játékot játszunk, a következő-

---

¹ Egy közös játékhoz, improvizált jelenethez fontos tudni, hogy kik, mikor, hol, mit csinálnak, vagy mi a probléma, és hogy mi-lyen viszony van közöttük. A Nyitott Kör esetében ez a következőképp alakul:

Kik? Bálint Bernadett – színész-drámatanár, színjátszó csoportvezető, Balla Richárd – színész-drámatanár, színjátszó csoportve-zető, színjátszó-rendező, Benedek György – színész-drámatanár, színjátszó csoportvezető, Dizseri Barnabás – színész-drámatanár, Emódi Klaudia – alapító tag, színész-drámatanár, drámapedagógus, Fekete Anikó – színész-drámatanár, Meszlényi-Bodnár Zoltán – alapító tag, színész-drámatanár, rendező, Szeszák Szilvia – színész-drámatanár, rendező, színjátszó csoportve-zető (ők a jelenlegi aktív tagjaink) + Márton Gábor, Molnár Blanka (néha megmentenek minket, vagy beszállnak – külsőként) + Altziebler Edina – színész-drámatanár, Czitan Róbert – színész-drámatanár, Diószeghy Katalin – alapító tag, drámapedagógus, Nemes Orsolya – alapító tag, drámapedagógus, Szócs Szilvia – alapító tag, színész-drámatanár (ők korábban vettek részt a mun-kánkban, ezt ezúton is szeretném megköszönni nekik) + Bethlenfalvy Ádám, Hajós Zsuzsa, Harangi Mária, Fort Krisztina (ők szakmai segítőként voltak jelen az elmúlt években – köszönjük) + családtagok, hozzátartozók, akik hisznek abban, hogy fontos, amit csinálunk

Mi a viszony? Jó hangulat – nem csak közöttünk, eleinte önkéntes és társadalmi munka, majd alvállalkozói viszony, 2010 őszé-től hat főállású alkalmazott, azaz munkaviszony. Hatalmas előrelépés társulatunk életében, hogy egy uniós pályázat segítségével tagjaink a Nyitott Körön belül dolgozhatnak teljes állásban. Ez korántsem megszokott jelenség ezen a területen, ilyen fiatal szer-vezetnél. Ennek nem csak a szakmai, de a szervezeti munka és fejlődés is elengedhetetlen feltétele.

Mit? Színházi nevelési előadások – TIE, drámaóra, problémaközpontú tréning, színjátszó csoportok, gyermekszínház, média, képzőművészeti, programozás-gépirás, „életvezetési” szakkörök, tehetséggondozás, képességfejlesztés, színjátszó- és drámatábo-rok

Mi a probléma? Hatalom, igazságtalanság (*Kötéltánc* színházi nevelési előadás), függés, függőség, családi kommunikáció (*Gu-bancok* színházi nevelési előadás), szerelem, első randevű (többtanáros drámaóra), önmegvalósítás ↔ biztos karrier/családi ha-gyományok (drámaóra), közösségfejlesztés (szakkörök, tréningek)

Mikor? Amikor támogatásból finanszírozni tudjuk, vagy amikor meghívást kapunk.

Hol? Szentendre székhellyel Budapesten és Pest megyében, de jártunk már Miskolcon, Pécsen, Alsószentmártonon, Szolnokon.

ben pedig megy a színház, és elkezdődött a történet. Nem válik el, hogy hol kezdődik az egyik, hol ér véget a másik, hanem szervesen illeszkedik a két elem, és sűríti, megsokszorozza a pillanat hatását.

A *Kötéltánc* még két lépcsőfokot lépett meg azóta: a befejezésnél szintén sikerült a színházi pillanatot úgy megnyitni, hogy a diákok belépnek a történetbe és egy sűrített színházi jelenetben (ami egyszerre játék is és egyszerre improvizált színház is) valós tapasztalatot szereznek, amelynek értelmezése további tanulással szolgálhat, illetve a 2009-es miskolci Színházi Nevelési Találkozó szakmai visszajelzései alapján átalakítottuk a foglalkozás belső szerkezetét. Ezáltal kimaradt néhány – szívünknek kedves – drámaforma, viszont egységesebb lett a foglalkozás menete. 2009 januárja óta ezt a változatot huszonkétszer játszottuk, és ebben a tanévben további nyolc alkalommal fogjuk bemutatni.

„Mindenki függ valamitől” – avagy a *Képtelenség* és a *Gubancok*

Következő vállalkozásunkat egy drogprevenációt célzó pályázati lehetőség szülte. A tervezet munkacíme *Kristálykalitka* volt, és E. T. A. Hoffmann *Szilveszteri kaland* című novellájának *Az elveszett tükörcső* című fejezetére épült.

A kezdetektől tudtuk, hogy nem közvetlenül a drogokkal vagy azok hatásaival szeretnénk foglalkozni. A 13-17 éves korosztályt jelöltük ki célcsoportnak: ez a korosztály már „jó eséllyel” találkozhat az illegális szerekekkel, de az érintettek még nem válhattak visszafordíthatatlanul rabjává.

Ezúttal is „új típusú TIE” tervezését céloztuk meg. Az első változatban a hoffmanni történet a színház középső része volt, és ezt keretezte két improvizált jelenetsor, amelyben egy négytagú család történetét követhettük: a fiú sokat játszik, a lány a határán van, hogy bulimiás legyen, az anya pedig édességbe fojtja bánatát. A családi gondok elől menekül az apa, amikor elfogadja a külföldi kiküldetést, ahol csapdába kerül, és végül elveszíti a tükörcsőt. Hazatérve szembesülnie kell azzal, hogy valami végérvényesen megváltozott.

Néhány foglalkozás után elhagytuk a középső színházi részt.

A foglalkozás központi témája a tágran értelmezett függőség okainak, illetve veszélyeinek feltérképezése, vizsgálata volt. Úgy véltük, hogy az adott korosztálynak nem a szerhasználat az igazi problémája, hanem az az életkori sajátosság, hogy hirtelen kitágul a világ, megváltoznak a problémák, és az ezekre adott megoldások nem megfelelőek. Ennek egyik következménye, hogy különböző pótcselekvések vagy pótszerek segítségével elfedik a problémát – a pillanatnyi megkönnyebbülés elérése érdekében, miközben a probléma gyökere a közvetlen környezetben, a családban keresendő.

Elhagytuk tehát a „mesés” közjátékot és csak a kerettörténetet adtuk elő. Ekkor a program *Képtelenség* címmel futott. Megtartottuk a családot, az apa kiküldetését, és azt a motívumot, hogy elveszítette a tükörcsőt, de azt már a fiatalokkal közösen értelmeztük, hogy mi lehet az apa függősége, pótszere, és mi változik meg akkor, amikor valaki „elveszti a tükörcsőt”. Ez volt az apropója annak, hogy tisztázzuk, mi is a függőség, és mi alakíthat ki függőséget. Sokaknak új felismerés volt, hogy a sorozatok, vagy akár a sport is függő viszonyt alakíthat ki, aminek a kontrollja tudatosságot és önuralmat kíván.

2009 őszén szerepcserék miatt újra kellett próbálni a színházat, és úgy döntöttünk, hogy a *Kötéltánc*-ban bevált formát, azaz hogy egy szabályjátékból „úszunk át” a színházba, itt is megpróbáljuk. A megfelelő játék a gubancolódás lett. Az új szereplők új tartalommal töltötték fel a történetet. A család neve és a problémák megmaradtak, de az apa a kiküldetés helyett munkamániás lett, és így lett kerek a család tragédiája. A tükörcső elvesztése is indokolatlanná vált, így a hoffmanni novella utolsó eleme is kikerült a cselekményből. A családi konfliktusok és gubancok megjelenítésére színes gumiszalagokat használtunk, melyek segítettek abban, hogy több síkon értelmezzük a viszonyokat, és a realiztikus jeleneteket érdekes módon tették stilizálttá.

A 2010-es Színházi Nevelési Találkozón komoly vitát váltott ki az előadás, mert egyfelől erősen hatott és bevonta a résztvevőket, másfelől aránytalan és ügyetlen megoldások maradtak a foglalkozásban. 2010 őszén tehát ismét átalakítottuk a programot. Újabb szereplők cserélődnek, a színházi részek átalakulnak, és tovább tisztulnak. A negyedik változatot immár *Gubancok* címen indítjuk útjára.

Az új típusú TIE

Azoknak, akik itt olvasnak először erről a formáról, talán nem lesz könnyű érzékeltetnem azt az irányt, melyet a „hagyományos”-hoz képest „új”-nak titulálok. Nekik talán egy másik alkalommal, bővebb keretben lesz lehetőség a részletesebb kifejtésre.

Azok számára, akik elsajátították a drámaalkalmazás alapjait – mondjuk elvégezték a 120 órás drámapedagógiai tanfolyamot, és megtanulták, hogy a tanítási dráma elején a kontextusépítés, majd a bonyodalom bevétele következik, végül ezt a mélyítés és a reflektív szakasz zárja le – elég, ha azt mondom, hogy a „hagyományos” TIE-ban a kontextusépítés és a narratív szakasz nehézségét sok esetben a színház oldotta meg. Innen kezdve pedig minden egy drámaóra mintájára épült. A színházi nevelési foglalkozások (mert

akkor még ez volt a terminus technicus) ugyanúgy egy fókuszkérdésre és tanulási területre épültek, mint a drámaórák. A lehetőségek azonban komplexebb megoldásokat, és hatásokat tettek lehetővé, de alapjaiban megegyeztek. Természetesen ez egy leegyszerűsítő megközelítés, mint ahogyan a „hagyományos” és „új” besorolás is sarkítás, de jelen keretben csak jelezni szeretném az irányokat. (Nem szeretnék igazságtalan lenni a formával, vagy ítélni, mert én is ezen tanultam meg az alapokat, és rengeteget segített, hogy van egy rendszerszervező logika, mely támpontot ad és segít létrehozni egy szerkezetet. De mára, más utakkal is megismerkedve, el kell szakadnom ettől a felfogástól.)

A változás számomra 2005 nyarán indult, amikor Bethlenfalvy Ádám beszámolt Edward Bond elméletéről és a Big Brum gyakorlatáról és több új fogalmat vezetett be a gondolkodásunkba.

Akkor a leglényegesebbnek azt a szemléletbeli különbséget tartottam, hogy nem egy kérdést, és sok esetben egy döntési helyzetet keresett a TIE, hanem egy fogalmat *vizsgált*. Nem konvenciótól konvencióig haladt, hanem arra épített, hogy a *színtér*, ahol a hatásnak létre kell jönni, a befogadóban van. A *kathexis* fogalmán keresztül egy-egy tárgynak a jelentőségére hívta fel a figyelmet. Eme tárgy értékének és jelentőségének a változásán keresztül elemezhetővé váltak lelki és érzelmi folyamatok. A *hiány* létrehozásával megteremtette azt a gondolati űrt, mely segítette a bevonódást. Mindent azért tett, hogy a résztvevők megérintődjenek. Történt mindez Bond elmélete kapcsán, Chris Cooper interpretációjában, Ádám fordítása által és a saját értelmezésünkben... Azaz lehet, hogy másnak mást jelentett.

Nekünk felszabadító érzés volt, hogy mások máshogy csinálják: úgy éreztük, nem kell sántikálnunk egy ismeretlen dzsungelben – hónunk alatt a konvenciók nyújtotta mankóval – hanem szárnyalhatunk (a kicsit lila elméletek ködében), és a szükséges leszállóhelyeken magunk teremthetjük meg a megfelelő formát. A bevált formákat kicsavartuk, a saját szükségleteink szerint megváltoztattuk, és új változatokat hoztunk létre. Természetesen ez nem minőséget jelent, hanem egy másik fajta gondolkodásmódot. (Az persze más kérdés, hogy ez a gondolkodásmód a mi munkánkban minőségi változást hozott.)

Ez az impulzus vezetett oda, hogy egy szabályjátékból színházat csinálunk. Hogy a színházi hatást közvetlenebbül tudjuk a nevelési célok támogatására használni. És meglátásom szerint a KÁVA idén megjelentetett „Résztevő színháza” koncepciója is ennek az impulzusnak a hatására indult el.

Kolos Emőke felvétele

Nehézségek és kihívások

A színházi nevelési programok általános nehézsége, hogy hogyan vonja be a résztvevőket. A bevonódás mértéke meghatározza, hogy az adott program milyen mélységig juthat el. Ha nem sikerül megragadni a diákok figyelmét, akkor a felszínen maradunk.

A mi megoldásunk, hogy játékból indítunk és játékkal fejezzük be, jobb eredményt mutat korábbi próbálkozásainknál. Hatással van még a színházi nyelv és a téma is a bevonódásra.

Szakmai elődeink nyomán mi is magasabbra helyezzük a léceket, azaz olyan feladatot is adunk, ami meghaladhatja a korosztály gondolkodásának, műveltségének megfelelő szintet. Ilyenkor több segítséget adunk, rávezető kérdésekkel irányítjuk/vezetjük a figyelmet, mert ezáltal közvetlenül is fejlődnek, tanulnak.

A színházi nyelv értelmezésének tekintetében különbözőek a tapasztalataink. Mindkét előadásunk stilizál. Néha nehézséget jelent a fiataloknak az absztrakció, elvonatkoztatás, a foglalkozások végére azonban a legtöbb esetben belejönnek és otthonosan mozognak a közös játékban.

A bevonás másik lehetséges útja a provokáció. Ez jelentheti a témát, a közvetlenséget, vagy akár a nyelvi szintet is. Egyrészt provokatív maga a színház a választott téma és a formák által. Másrészt a színházban bemutatott történet feldolgozása során használjuk azt az eszközt, hogy szerepben maradván, ismét szerepbe lépve közvetlenül megszólítjuk a diákokat. Ekkor nyelvi szinten is megjelenhet a provokáció: néha szándékosan egyszerűsítünk, sarkítunk, vagy az érzelem húrjait pendítjük meg, hogy védjük a szereplő álláspontját és kimozdítjuk, kizökkentsük a befogadó-részvevőinket. Ez az elmozdulás/elmozdítás a kulcsa a közös munkának. Ennek hiányában csak arra építhetünk, hogy lojális és jól nevelt fiatalokkal vagy gyerekekkel találkozzunk, akik hajlandóak és képesek a gondolatmenetünkön haladva bejárni velünk egy utat – miközben semmi nem történik. A provokáció segítségével azonban önálló aktivitásra készítjük őket.

A foglalkozás közben, a vizsgálódásunk során a következő szakaszokat járjuk be:

a probléma megragadása – felmutatása a játék vagy a színház segítségével – a probléma körüljárása/a konkréttól az általánosig – az általános vizsgálata – az általános tanulságok/tapasztalatok/felismerések visszafordítása a konkrétumok szintjére – a konkrét helyzet absztrakciója és játékban kipróbálása, mely egyben reflexió is.

Ez utóbbi szakaszt egyelőre a *Kötéltánc*-ban sikerült megvalósítani, és azon dolgozunk, hogy a *Gubancok*-ban is rátaláljunk a megfelelő eszközre, formára.

A TIE-n túl

Tevékenységünk 2010 őszétől kibővül. A TAMOP-3.2.3/09/2/KMR pályázaton nyertes Nyitott Kör – Nyitott közösségek programunk keretében új színjátszó csoportokat indítunk, és szakkörök, képességfejlesztő és tehetséggondozó foglalkozások révén segítjük közösségek kialakulását.

Novemberben mutatjuk be új gyermekszínházi előadásunkat, és 2011 januárjára tervezzük az új színházi nevelési előadásunk első változatának kipróbálását. Felső tagozatosoknak készítjük, és a játék-színház-nevelés folyamatát ebben a programban is szeretnénk érvényre juttatni. Mert a játék néha nagyon komoly dolog.

Meszlényi-Bodnár Zoltán

A színházi nevelés tanulása közben

a Kontraszt Műhely *Egyedül* című foglalkozásának tervezési folyamatáról

A Kontraszt Műhely egyesület mai tagjaival (akkor még a Méta Kommunikációs és Nevelési Kör keretei között) két évvel ezelőtt kezdtünk el dolgozni eddigi egyetlen megvalósult TIE-foglalkozásunkon, amely az *Egyedül* címet viseli. Céloom ezzel az írással az, hogy dokumentáljam egy kezdő társulat indulási próbálkozásait, útkeresését egy igen komplex forma elsajátítása közben. Amikor 2008 nyarán belekezdünk egy TIE-foglalkozás tervezésébe, csak annyit tudtunk, hogy ez a forma nagyon érdekel bennünket, úgy éreztük, hogy intenzív és mélyre jutó hatást képes kifejteni oly módon, hogy összekapcsolja a színház és a drámapedagógia eszköztárát. Mindannyian rendelkezünk valamilyen előképzettséggel a módszereket illetően, de ez legtöbbünknel elsősorban inkább a tanítási dráma eszközkészletét érintette.

A tervezés során először meg kellett találnunk azt a témát, illetve alapanyagot, amely a foglalkozás alapjául szolgálhat. Noha úgy tűnhet – és lehetséges, hogy sok társulatnál így is van –, hogy ez egyszeri döntés eredménye, nálunk ez a kérdés végigkísérte a foglalkozás életét. Először abból indultunk ki, hogy szükségünk van valamilyen drámai anyagra, ami a színházi jelenetekhez kellő kiindulási alapot szolgáltat. Háy János *Pityu bácsi fia* című drámája volt az a mű, amire a választásunk esett. Kezdetben többféle elképzelésünk is volt arra vonatkozóan, hogy milyen kérdéseket járjunk körül a dráma segítségével: például a vidéki és a városi élet különbségeit, a státuszszimbólumok szerepét a fiatalok életében, illetve a Pityu bácsiban megtestesülő passzivitást, a felelősség vállalásának hiányát. Noha sok izgalmas kérdés merült fel, mégis úgy éreztük, hogy nem tudjuk igazán, merre is akarunk tovább haladni, ráadásul egyre tisztábban felismertük, hogy Háy művében túlzottan a beszéd, egy sajátos nyelvezet dominál, amin keresztül kibom-